

Tussen goed en fout
In gesprek met Ebbe Rost van Tonningen
april 2013

Door Lea Rubens en Wilma van Klaveren

(In de definitieve versie voor het vakblad voor Contextuele Hulpverlening van oktober 2013 zijn nog enkele ondergeschikte taalkundige wijzigingen aangebracht.)

We ontmoeten Ebbe Rost van Tonningen in de boekhandel van Bilthoven waar hij, naar aanleiding van zijn boek 'In Niemandland', met de intrigerende ondertitel: 'De vader verloren, de moeder verstoten', een lezing geeft. Ebbe Rost van Tonningen heeft het boek onder meer geschreven als afronding van een deel van zijn geschiedenis. Voor hem telt nu de toekomst. Daarom geeft hij aan het einde van de lezing aan liever geen interviews meer te geven over het boek. Voor ons maakt hij echter een uitzondering. Hij kent de contextuele therapie van wat hij erover gelezen heeft en deze systeembenadering van een familie als geheel intrigeert hem zo dat hij instemt met ons verzoek om een interview.

Het wordt een aangrijpend gesprek over eenzaamheid, recht en onrecht, over loyaliteit, over destructief recht en over meezijdige partijdigheid. Hoewel hij niet alle contextuele termen kent, gaat het boek over deze onderwerpen.

Ebbe Rost van Tonningen is geboren in de oorlog als middelste zoon van bekende NSB'ers. Zijn vader komt in juni 1945 om het leven in de Scheveningse gevangenis. De toedracht daarvan is lang verborgen gehouden voor de familie. Zijn moeder blijft tot haar dood in 2007 de nationaalsocialistische idealen trouw en zij wordt bekend als 'de zwarte weduwe'. Het boek valt uiteen in twee delen. Deel één gaat over het leven met een verstoten moeder. Dit is het meest persoonlijke deel waarin Ebbe Rost van Tonningen beschrijft hoe zijn leven zich ontwikkelde onder de beladen naam van zijn ouders. Deel twee heet 'een speurtocht naar een verloren vader' en is onder meer een geschiedbeschrijving. Ebbe Rost van Tonningen gaat hier op zoek naar de levensloop van zijn vader, zijn familieachtergrond en het establishment waarin zijn ouders toen leefden. Over wat dit alles met een opgroeiende jongen gedaan heeft gaat het boek en gaat ook ons gesprek.

Waarom schreef u dit boek?

Rost van Tonningen: Aanvankelijk was me niet helemaal duidelijk waarom ik de drang voelde het boek te schrijven. Er waren veel doelstellingen maar naarmate het boek vorderde was het toch vooral een soort morele verplichting en dat zal wel met mijn loyaliteit naar mijn familie te maken hebben.

Ten opzichte van wie of wat?

Ten opzichte van mijn ouders. Ik vind dat ze er wel heel slecht vanaf komen. Bij mijn vader, die zich niet kon verdedigen speelt ook nog eens mee dat het makkelijk is om dingen in te vullen voor iemand die is doodgegaan. Mijn vader is een idealist geweest en dat is helemaal fout uitgepakt maar dat wil niet zeggen dat het zwart-wit beeld van Nederland klopt. Alsof iemand alleen maar helemaal goed of helemaal fout kan zijn. Dat gold bijna voor niemand in de politiek van die tijd, ook niet voor mijn vader.

Het boek is een worsteling met loyaliteit en vele uitspraken in het boek getuigen daarvan. Zo lezen we prachtige zinnen als: 'De zoon geneest in zichzelf het verloren leven van zijn vader door zijn beweegredenen te leren kennen'. In het boek herkennen we de moeizame

zoektocht van Rost van Tonningen en leren hem ook als gevende zoon kennen: 'Ik kan mijn moeders pijn niet helen en ik kan het verloren leven van mijn vader ook niet herstellen'.

Rost van Tonningen: ik wijs bepaalde overtuigingen van mijn ouders af. Maar het zijn wel mijn ouders en daar moet ik mee in het reine komen. Ik kon niet openlijk loyaal zijn naar mijn ouders en dat heeft doorgewoekerd in elke fase van mijn leven. Ik zat klem tussen mijn ouders enerzijds en de mening van de samenleving anderzijds. Vaak heb ik mij afgevraagd waarom de samenleving mijn moeder niet met rust liet of haar niet negeerde. Wat zij zei was soms afschuwelijk maar had haar dan geen podium gegeven. Nu kwam er telkens weer zo'n bak modder over ons als kinderen heen. Schuilen was niet mogelijk.

Bij het kunnen leven met de nagedachtenis aan mijn ouders heeft het schrijven van dit boek een belangrijke bijdrage geleverd. Ik begrijp nu beter waarom mijn ouders hebben gehandeld zoals zij deden. Dat is totaal iets anders dan het goedkeuren. Hoewel ook ik een tijdlang gebroken heb met mijn moeder wilde ik haar toch nooit laten vallen. Ieder mens verdient aandacht en respect.

Staat u daarin anders dan uw oudste broer?

Mijn broer hanteert nog steeds vooral het beeld 'heel erg fout' voor mijn ouders. Ik heb daar een meer genuanceerde mening over. Het verwijdert mij van hem en dat is jammer want het is een heel aardige vent. Maar ik denk dan als je het donkere beeld van je ouders nog eens een keer versterkt terwijl zij niks meer kunnen zeggen... Ja, het is mijn broer dus ik wijs hem niet het gat van de deur. Je hebt diezelfde loyaliteitsproblemen, maar een andere interpretatie. Ik heb veel waardering voor mijn beide broers.

Hoe denkt u over breuken tussen ouders en kinderen en heeft u een advies aan hulpverleners?

Het blijft een open wond denk ik. Het is een amputatie om je van je ouders te distantiëren, er is zo'n primaire belangrijke band. Dat blijft je achtervolgen. Natuurlijk als je ouders een onjuiste keuze hebben gemaakt voor een misdadig regime en je veroordeelt dat en er komt geen spijt, dan wordt het moeilijk om je ouders te hoogachten.

Toch moet je kinderen helpen om de positieve kanten van beide ouders te zien en op die manier te waarderen en mee te nemen. Als je geblokkeerd bent als kind van je ouders, hoe kan je dan ooit zelf een harmonieuze ouder worden? Wij moeten zien te voorkomen om onze problemen door te geven aan kinderen.

Kunt u de titel 'In niemandsland' toelichten?

De eenzaamheid was groot. Mijn moeder stuurde mij vlak na de oorlog naar school in een Duitse lederhosen. Dat kon natuurlijk niet maar ze deed het wel. Ik kwam in een isolement terecht, in een niemandsland. Lange tijd was dat mijn noodlot. Ik leefde in de tweedeling van mijn ouderlijk huis en de meningen van de maatschappij. Later, zo in de buurt van mijn dertigste kwam er een soort switch. Ik dacht dat ik toch het beste maar vooral op mezelf kon vertrouwen. En dat werd ook een opdracht aan mezelf. Want je kunt je natuurlijk wel eenzaam voelen in zo'n niemandsland, maar het geeft ook heel veel ruimte. Want als je afstand van je ouderlijk huis en van de maatschappij hebt genomen, dan ben je kritische toeschouwer. Van daaruit kon ik ook dit boek schrijven. Zo werd het niemandsland ook een soort uitkijkpost. Ik kon op een bepaald moment in de ene of in de andere wereld stappen en er ook weer uit stappen.

Nu helpt het me bij de communicatie in verschillende werelddelen. Het wordt een kunst om je in heel veel verschillende werelden thuis te voelen. Al is het dan niet in je eigen thuis van vroeger. In die zin geeft het me eigenlijk wel veel eigen kracht.

Wat heeft u geholpen?

Een korte therapie en een ingrijpende familieopstelling waarin ik meer begrip kreeg voor de motieven van mijn ouders. Zo ging ik beseffen dat mijn moeder in een spagaat zat in haar loyaliteit naar haar man en haar kritische kinderen. Het was trouwens wel moeilijk een therapeut te vinden. Zij kenden de problematiek niet. Die waren dus kennelijk niet van die contextuele therapie.

Wat heeft denkt u gemaakt dat uw moeder zich niet meer in haar kinderen kon verplaatsen en meer de beweging naar u kon maken? Daar had u als kind toch recht op gehad. Uw moeder komt in het boek naar voren als een moeder die als een leeuwin voor haar kinderen streed. Wat verhinderde haar om jullie last te zien?

Omdat ze diep geloofde dat ze de juiste (nationaalsocialistische) opvattingen had. Het verlies van mijn vader, de omstandigheden van toen en haar eigen opgejaagd worden zijn buitengewoon traumatische ervaringen voor haar geweest. Zij was verstand ook omdat zij de rouw om haar man niet heeft kunnen afsluiten. En tot vlak voor haar dood had ze in het leven een opdracht die met hem te maken had.

Was het een vorm van gestagneerde rouw?

Zeker, daar ben ik van overtuigd. Dat is ook het tragische. Dat zij later zo als 'zwart schaap' is neergezet. Ik was tegen dat t.v. programma. Ze hadden haar daartegen moeten beschermen want hoe fout dan ook, je zag dat ze niet anders kon. Als je haar los ziet van dat nationaal socialisme dan heb je natuurlijk wel te maken met –zonder dat ik dat van de daken geschreeuwd heb- een patiënt. En het is volstrekt onverantwoord om iemand zo in een hoek te zetten. Maar de hardheid van de Nederlands samenleving... Voor een deel moet ik zeggen dat Nederland daarin wel uitzonderlijk is in Europa. Waarom? Zo fantastisch heeft Nederland het in de oorlog nou ook weer niet gedaan.

Waar waren we? O ja, het trauma van mijn moeder.

Op een gegeven moment is het huis van mijn moeder in brand gestoken. Gelukkig is een ramp voorkomen maar heel opvallend vind ik wel dat er geen vooraanstaande persoon in de politieke wereld heeft gezegd van jongens dit kan dus niet. De Nederlandse elite heeft het verzwijgen van misstappen tot een kunst verheven. Het is een bestuurscultuur.

U besteedt een groot deel van het boek aan de zoektocht naar de omstandigheden waaronder uw vader gestorven is. Wat is uw eigen conclusie?

De vraag is of hij zelf een einde aan zijn leven heeft gemaakt of dat hij ertoe gedreven is. Ik gebruik de term: "gezelfmoord". Hij is zeer ernstig mishandeld, zo blijkt uit een rapport dat ik in 2004 bij het Ministerie van Justitie vond. Het rapport was decennia lang in de doofpot gestopt. Dat heeft een enorme impact gehad op mijn moeders leven en dus ook van mij.

U bent als docent, opbouwwerker, econoom, bestuurskundige en gemeenteraadslid net als uw ouders en grootvader, maatschappelijk en politiek actief. Wilt u net als hen de wereld verbeteren of iets goeds doen, hoewel de manier waarop dan heel verschillend is?

Wat wilt u doorgeven of in hoeverre bent u loyaal?

Tja waarom ik ook de politiek in wilde? Mijn eigen drijfveren zijn ook niet altijd helder. Enerzijds is het de meest destructieve organisatie die ik tot dusver ben tegengekomen.

Het Nederlandse introverte politieke systeem heeft zijn eigen houdbaarheidsdatum ver overschreden. Om je eigen partij te willen opstuwen naar de beste positie die er is, ook als dat ten koste gaat van een gemeenschappelijk doel, is kennelijk geen probleem. Anderzijds is het natuurlijk toch een middel, ik wil niet zeggen het enige middel maar toch een middel, om naar een andersoortige samenleving te streven.

Ik ben er ingestapt en als ik nu op nieuw een keuze moet maken dan denk ik niet dat ik opnieuw de politiek in zou zijn gegaan. Ik ben erg actiegericht maar ben ook een teamspeler. Dat zijn niet de kenmerken van onze politieke wereld. In bijvoorbeeld organisaties waar ik als interim-directeur heb gewerkt, streef ik het liefst naar een gezamenlijk doel waar ik voor kan staan en waarvoor ik wil gaan. Verantwoordelijkheid nemen voor, vind ik erg belangrijk. Daar zit ook direct mijn grootste allergie: ik ben allergisch voor mensen die schijnheilig zijn, die niet de verantwoordelijkheid nemen voor wat ze zeggen of doen. Dat zie ik zo vaak terug in de politiek, zowel in de gemeenteraad als landelijk. De ene week zeggen dat je een andere partij een gevaar voor de samenleving vindt en een week later zeggen dat je veel vertrouwen hebt in samenwerking met diezelfde partij. Wie kan dat nog volgen?

Maar goed, jullie vraag, hoe loyaal ik nou aan mijn ouders ben? Kijk, op dit moment speelt dat in ieder geval niet in mijn bewustzijn. Het is niet zo dat ik denk van, goh laat ik wat succes in de politiek proberen te halen, omdat mijn vader dan gerehabiliteerd zou worden.

Mijn voorouders Rost van Tonningen waren verbonden met zowel de West-Indische als Oost-Indische geschiedenis van Nederland. Mijn overgrootvader was als officier in de West gelegerd. Mijn grootvader was later betrokken bij de Nederlandse strijd in Atjeh op Sumatra waarvoor hij zijn eerste militaire onderscheiding kreeg. Toen mijn vader in 1894 werd geboren in Surabaya, stond mijn grootvader dicht bij de top van zijn carrière in Nederlands-Indië. Hij werd legercommandant van het KNIL en later adjudant van koningin Wilhelmina. Grootvader, was een plichtsgetrouwe militair, die zijn zoon veel discipline bijbracht. De wereld willen verbeteren, goed willen doen, moeten we heel erg bekijken in de tijdsgeest die er op een bepaald moment heerst. En wat is goed en wat is fout, blijkt later nogal tijdgebonden te zijn.

Dus ja, als je het zo bekijkt, doelen hebben, veranderingen nastreven en daarvoor willen gaan, ja dat herken ik.

Of ik van mijn moeder iets terugzie? Mijn moeder hield erg van de natuur en wilde ook erg graag dat wij, kinderen, ook wisten waar wij en zij waren opgegroeid. Een verbonden voelen met de grond waarop je opgegroeid bent en daar zuinig en trots op zijn. In mijn beleid zie ik een zuiniger omgaan met eigen woonomgeving waarbij bv huiseigenaren zich realiseren dat verkommering van die omgeving, ook schade berokkent aan hun leefwereld. Energiebesparing en het gebruik van duurzame vormen van energieopwekking op basis van wind en zonlicht, daar wil ik voor gaan.

Verantwoordelijk zijn voor je eigen leefwereld en verantwoording voor de toekomst nemen. De aarde is zo'n uniek kunstwerk, die moeten wij heel laten.

Is dat ook uw missie?

Ja, het is de hoogste tijd om onze economie stap voor stap om te vormen. Duurzaamheid en een milieuvriendelijke economie zijn daarbij sleutelwoorden. Het streven naar steeds meer maakt onze samenleving kapot, een wedloop zonder einde. Ik voel mij nu, op mijn negenenzestigste, in de kracht van mijn leven. Ik wil nog vele jaren werken.

Ik heb heel veel jaren aan het verleden besteed en heb nu nog te tijd om met de toekomst bezig te zijn. "Ik heb de laatste jaren een aantal opdrachten uitgevoerd in

landen als Cambodja en Vietnam waar ik heb genoten van de onbevangen samenwerking met mensen uit andere culturen. Het blijven vastzitten in goed en fout kom je daar niet tegen. Ik geef ook lessen aan studenten in economie en geeft trainingen in management en mediation in de hoop nuttige kennis te kunnen overdragen. Mensen verbinden.

Het boek gaat over goed en fout. Dat het niet zo zwart wit ligt. Dat niemand, zeker niemand die politiek actief is helemaal goed of helemaal fout is en dat daarmee ook niemand het recht heeft om de ander helemaal zwart te maken. Rost van Tonningen: 'Uitgaande van het feit dat je goed en kwaad allemaal in jezelf hebt, heb je dus ook niet zoveel reden om voortdurend met je vinger naar die ander te wijzen. Het uitstoten van mensen is een spiegel voor onszelf. Dan maken we ons schuldig aan diezelfde dingen als het nationaal socialisme'. In het boek lezen we: 'Superieure of inferieure gevoelens, geweld en hoop zijn afweermechanismen waarin de oude pijn uit de kindertijd in illusies is veranderd. Het is een levenslange uitdaging om waakzaam te blijven, omdat goed en slecht in jezelf zo dicht bij elkaar liggen'.

Het boek is ook een aanklacht tegen het feit dat, door hun verwerpelijke overtuigingen, uitspraken en gedragingen, zijn ouders alleen maar zwart gemaakt werden. Rost van Tonningen ziet dat als onrechtvaardig naar zijn ouders en het heeft hemzelf in het isolement gedreven. Terwijl hij krachtig afstand neemt van de overtuigingen van zijn ouders, wil hij recht doen aan de ouder kind relatie. Als we hem dat voorleggen en zijn worsteling omschrijven als een strijd om wel de relatie te eren maar niet de standpunten, knikt hij, wordt stil en maakt daarvan een aantekening.

Rost van Tonningen: De druk was heel erg groot. Die was zodanig groot dat je alleen deugde als je je distantieerde van je ouders.

Hoe was het voor uw vrouw en kinderen dat u het boek schreef?

Ik kreeg weerstand in mijn eigen gezin. Daarom schrijf ik over hen niet in mijn boek. Ik heb met mijn vrouw en vier kinderen gesproken en een soort gedoogsteun gekregen. Van mijn vrouw ook. Ik heb het schrijven wel een poos stop gezet omdat problemen met mijn gezin me het niet waard waren. Ik heb mijn gezinsleden beloofd dat ik hen niet betreft in mijn boek en ook niet met daarmee in verband staande interviews.

Later ben ik toch verder gegaan omdat ik ervan overtuigd raakte dat het boek de harmonie in mijzelf en daarmee ook binnen mijn familie ten goede zou kunnen komen. *In de zin van dat het hun verleden maar ook hun toekomst is en dat het hen kan helpen als hun vader er meer mee in het reine komt?*

Ja, ik denk dat het voor hen van belang kan zijn, misschien later.

Ik moet zeggen dat ik in die twee jaar van schrijven vaak geestelijk afwezig was. Zij vonden dat ik met mijn gedachten steeds ver weg was. En dat zal zeker zo geweest zijn. Maar het verwoorden van emotionele knopen, wat wel en wat niet, de interpretatie, ja je moet je eigenlijk helemaal afzonderen.

Hebben uw kinderen het boek gelezen?

De meeste hebben een eerste versie gelezen. Ik denk niet dat ze dit boek in deze vorm hebben gelezen, op een dochter na. Dat gaat wel een keer gebeuren, daar ben ik van overtuigd. Op een gegeven moment grijpen ze toch ook naar dit boek. Van ja, toch nog eens lezen wat mijn vader bezielt heeft.

Wilt u nog iets meegeven aan de lezers van ons blad?

Ik ben onbevangen het gesprek in gegaan, had geen agenda. Ik neem aan dat het deel over mijn familiegeschiedenis goed aansluit bij de contextuele therapie. Ik vind het wel jammer dat de invalshoek van deze vorm van therapie nog zo onbekend is. Het is voor iedereen een opgave een balans te vinden in jezelf en in relatie tot je familie die je niet gekozen hebt. Maar ik zie contextueel ook als een tijdsgewricht. Goed en fout zijn aan verandering onderhevig in de tijd. Bijvoorbeeld: hoe denken wij nu over de politionele acties van ons land in Indonesië, vlak na de oorlog?

We eindigen het interview met de vraag of hij nog een opdracht in ons boek wil schrijven. Hij schrijft:

Het was een interessant interview en ik hoop daarmee de contextuele therapie wat verder te helpen. Ik geloof wel sterk in deze vorm van therapie. Veel succes, Ebbe.

Boek: In niemandsland. De vader verloren, de moeder verstoten.

Auteur: Ebbe Rost van Tonningen

Uitgeverij: Balans

ISBN:9789460033001